

19th century is analyzed. This paper proposes a new typing of them. Special, types of historical, geographical, natural and economic conditions have been pointed out. In the article authors came to a conclusion that this research is necessary for improvement of measures to overcome the regional disparities.

Key words: disparity, region, socio-economic development, precondition, gist.

Стаття надійшла до редколегії
17.09.2013 р.

УДК 327.8:314.74:327.9(4)

Вікторія Чумакова

Наукові підходи та методи дослідження міграційної політики у європейській науковій літературі

Проаналізовано наукові роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників, що дало змогу узагальнити сутність понять «науковий підхід», «науковий метод», їхні основні функції та завдання, а також визначити основні наукові підходи й методи дослідження міграційних процесів та міграційної політики. Наголошено на доцільності використання в процесі дослідження міграційної політики історичного, інституціонального, структурного, функціонального, антропологічного, соціально-психологічного й соціально-економічного, а також системного підходів. Запропоновано та обґрунтовано застосування таких методів дослідження, як узагальнення, статистико-економічний, порівняльний, історичний, діахронний (метод періодизації), групування й моделювання міграційних процесів, контент-аналіз, івент-аналіз, структурно-логічний, графічна інтерпретація.

Ключові слова: міграційна політика, міграція, наукові методи, наукова методологія, наукові підходи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Характерною рисою сучасного етапу розвитку суспільства є інтенсифікація глобалізаційних процесів, невід'ємною частиною яких виступає міграція. Зростання масштабів, переорієнтація векторів міжнародних міграцій вимагає від урядів країн-реципієнтів, донорів і країн транзиту робочої сили перегляду основних засад та практики управління цим явищем, необхідності його належного спрямування. Тому об'єктивним стає наукове дослідження міграційної політики за допомогою відповідних наукових підходів і методів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Науковим підходам та методам дослідження присвячено багато праць і вітчизняних, і зарубіжних дослідників (О. Ю. Докаша, В. Іванова, В. М. Конверського, Н. М. Кушнарєнка, Т. П. Лаврука, В. Логвини, Ю. І. Макара, А. Є. Шейка, П. П. Шляхтуна, М. Ф. Юрія, R. Breckner, M. Rowlinson, K. Schittenhelm, W. Thomas, F. Znaniecki). Однак науковим підходам і методам саме в контексті міграційної політики як об'єкта дослідження приділено недостатньо уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Мета й завдання статті. Мета нашого дослідження – узагальнення основних понять «науковий підхід» та «науковий метод», їх уточнення й сутність, понятійні розбіжності, основні функції та завдання, а також визначення й виокремлення основних наукових підходів і методів дослідження міграційної політики.

Відтак завдання дослідження:

- узагальнення основних понять «науковий підхід» та «науковий метод»;
- визначення понятійних розбіжностей між «науковим підходом» і «науковим методом»;
- виокремлення основних наукових підходів та методів дослідження міграційної політики.

Аналіз міграційної політики країн за допомогою основних наукових підходів та методів дослідження дає змогу удосконалити управління міграційними процесами. У наукових дослідженнях слід розмежовувати поняття «підхід» і «метод», ураховуючи при цьому їхню діалектичну єдність.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Отже, науковий підхід – методологічний напрям, який указує досліднику основний вектор дослідження, вибір засобів та методів. Науковець обирає стратегію дослідження, методологічну платформу, на якій ґрунтуються його погляди під час вивчення того чи іншого питання [7].

Науковий метод дослідження – це спосіб пізнання, вивчення явищ, а також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих розв'язанню практичного або теоретичного завдання [4, с. 64]. У найбільш загальному розумінні метод – це шлях дослідження чи пізнання дійсності, спосіб організації її практичного й теоретичного освоєння, зумовлений закономірностями функціонування предмета, що розглядається. Удале застосування методу – умова успішного розвитку пізнання та досягнення глибоких результатів дослідження.

Сукупність методів, які використовуються під час певного дослідження, становить його методологію. Наукова методологія – це тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення й конструювання методів. Поняття «методологія» має два основних значення: по-перше – це система певних правил, принципів і операцій, що застосовуються в науковій сфері діяльності; по-друге – учення про цю систему, загальна теорія методу [8].

У сучасній науці склалася багаторівнева концепція методології знання, згідно з якою методи наукового пізнання за ступенем загальності та сфери дії можуть бути поділені на три основні групи:

- філософські;
- загальнонаукові;
- часткові (внутрішні та міждисциплінарні) [8].

Виходячи із цього, науковий підхід можна розглядати як філософську, теоретичну позицію дослідження, стратегію вивчення того чи іншого процесу. Підхід показує, як потрібно спрямовувати дослідження, як підійти до вивчення будь-якого процесу або явища. Прийнятий науковцем підхід визначає вибір конкретних методів. Будь-яке дослідження передбачає наявність мети, досягнути якої можна через розв'язання поставлених завдань. Зі свого боку, завдання можна виконати, розробивши певну стратегію й тактику дій.

Нині існують численні наукові підходи та методи дослідження в різних сферах науки. Для вивчення масштабів міграцій, міграційної політики і їхніх ефектів наукова думка пропонує використовувати різні наукові й науково-методичні підходи. Серед останніх відзначимо: історичний, процесуальний, інституціональний, структурний, функціональний. Прийнятими для дослідження міграційної політики є також антропологічний, соціально-психологічний та соціально-економічний підходи [2; 3; 5; 6].

Історичне дослідження – систематичний процес опису, аналізу й інтерпретації минулого на основі інформації обраних джерел [9]. Історичний підхід дає змогу вивчати міграційну політику держави в конкретно-історичних обставинах, у взаємозв'язку та взаємозумовленості з міграційними процесами, з урахуванням політичної, економічної ситуації, соціальними прагненнями мігрантів, діяльністю держави й організацій, що регулюють указані процеси. Інституціональний підхід орієнтований на вивчення сталих форм організації та регулювання життя суспільства. Соціальна поведінка людей вивчається в тісному зв'язку з наявною системою соціальних нормативів й інститутів, що забезпечують свідоме регулювання та організацію діяльності соціальних суб'єктів, відтворення повторюваних і найбільш стійких зразків поведінки, навичок, традицій, що передаються з покоління в покоління [10]. Отже, оскільки історичний підхід ґрунтується на вивченні сталих форм організації суспільства, орієнтується на дослідження інституцій, урядових стратегій і програм, за допомогою яких реалізується міграційна політика, структурний підхід має за мету вивчення складових частин міграційної політики, якими виступають зовнішня й внутрішня сфери. Сутність функціонального підходу складається у виділенні елементів взаємодії різноманітних суб'єктів або елементів і визначенні їх місця та значення (функції). За допомогою функціонального підходу досліджуються функції та ефективність здійснення міграційної політики й управління міграційними процесами.

Антропологічний підхід вимагає не обмежуватися вивченням впливу соціального середовища чи розумної, раціональної мотивації, виявляти ірраціональні, інстинктивні, біологічні та інші мотиви поведінки людей, зумовлені людською природою. Антропологічний, соціально-психологічний і соціально-економічний підходи дають можливість виявити рушії міграційної мобільності населення.

Логічним механізмом, який охоплює сукупність наявних підходів, методів та прийомів, що використовуються для досягнення певної мети, є також системний підхід. Це спосіб найповнішого використання знань, суджень й інтуїції в процесі вивчення проблеми та прийняття рішень. Головна теоретико-методологічна функція системного підходу – це створення взаємопов'язаної системи понять і методів дослідження. Він передбачає цілісний підхід до об'єктів і предметів вивчення, прогнозування, планування й конструювання [3].

Системний підхід дає змогу розглядати міграційну політику, а також її складові частини (сфери) як цілісну динамічну систему та розкрити «механізми», що забезпечують таку цілісність (мету, «вхід», елементи, функції, зв'язки й «вихід»).

Підсистемами міграційної політики виступають компоненти (сфери), елементи, напрями та інституції, державні стратегії й програми, які регулюють міграційні потоки. Вони є основою структурного аналізу з елементами синтезу. Отже, системний підхід уключає аналіз та синтез і є шляхом поділу складних об'єктів та явищ на підсистеми й наступне їх об'єднання, тобто синтез. Аналіз і синтез відносять до загальнонаукових методів, як і індукцію та дедукцію, метод моделювання, класифікацій, історичний та ін. [2; 3; 6].

Під час вивчення міграційної політики будь-якої країни пропонується використовувати такі методи, як узагальнення, статистико-економічний, порівняльний, історичний, діахронний (метод періодизації), групування й моделювання міграційних процесів, контент-аналіз, івент-аналіз, структурно-логічний, графічної інтерпретації тощо [11].

Усі об'єкти реального світу змінюються, проходять певні фази та стадії свого розвитку. Тому серед загальнонаукових методів виділяється історичний метод, який дає змогу проаналізувати етапи формування й розгортання міграційної політики, виникнення міграцій, вивчити динаміку та напрями (вектори) міграційного процесу, динаміку реалізації програм і стратегій, що впливають на рівні міграційних рухів населення. Історичний, а також діахронний (метод періодизації) методи при дослідженні є базою для виявлення історичних етапів виникнення й трансформації міграційної політики будь-якої країни на тлі інтеграційних процесів і загальносвітових міграційних тенденцій. Вивчення процесу виникнення й поширення міграційних процесів дає змогу прослідкувати їх історичний шлях розвитку.

За допомогою статистико-економічних методів досліджується система показників, які характеризують рівень міграційної динаміки, міграційного процесу, функціонування ринку праці, кількість проектів, заходів спрямованих на регулювання міграцій. Статистичні показники дають підставу зробити висновки про обсяги міграцій, інтенсивність перетину кордону громадянами різних країн, а також виявити зрушення в соціально-економічному розвитку країни внаслідок міграційних процесів. Кореляційний аналіз застосовується для виявлення ступеня взаємозв'язку обсягів міграції, рівня безробіття, ВВП, витрат на соціальний захист.

Економіко-математична статистика здійснює цілеспрямовану обробку інформації та інтерпретує її, широко використовує групування об'єктів і процесів за якісними (типізація) та кількісними (класифікація) ознаками, їх динаміку й середнє значення показників. При цьому широко використовується індексний метод, за яким досліджується політика інтеграції мігрантів (індекс політики інтеграції мігрантів MIREX представляє шість ключових вимірів інтеграційної політики: доступ до ринку праці, возз'єднання сімей, сталий побут, участь у політичному житті, набуття громадянства, антидискримінаційні заходи). У процесі наукових досліджень широко застосовується метод узагальнення. Він дає позитивні результати під час дослідження природи міграційної політики [12].

Особливе місце в процесі вивчення міграційної політики займають методи івент-, контент-аналізу. Контент-аналіз дає змогу дати інтерпретувати зміст інформації через кількісні показники. Останнім часом контент-аналіз розуміють як якісно-кількісний аналіз змісту в знаходженні й виділенні в тексті певних смислових понять, одиниць аналізу, що становлять інтерес для дослідника, а також визначенні частоти їх застосування в документі залежно від змісту. Ретельний підрахунок за кожною одиницею спостереження з обов'язковим урахуванням частоти її вживаності в тексті дає змогу виявити закономірності, об'єктивовані в документі, які традиційними методами вивчити не можна [1].

Широковживаними під час аналізу особливостей міграцій, специфіки функцій міграційної політики, її напрямів й ефектів є графічний, порівняльний і структурно-логічний методи. Їх застосування дає змогу визначити специфіку та загальний рівень ефективності запровадження програм і стратегій управління міграціями, а факторний аналіз – виявити зв'язки між компонентами й силу впливу окремих чинників на кінцевий результат.

Порівняльний метод ґрунтується на принципах подібності та розрізнення порівнюваних об'єктів. У дослідженнях міграційного процесу й міграційної політики можливі порівняння: просторові, часові, просторово-часові. Просторово-часові порівняння використовують для досліджень терито-

ріальних зрушень, які характеризують певні переміщення або зміщення суспільно-економічних явищ і в часі, і в просторі. Порівняння міграційних зрушень, а також міграційної політики в різні часові проміжки також дає змогу оцінити їх подібність (відмінність), що є основою для наступної систематики.

Особливе місце серед методів вивчення міграційних процесів та міграційної політики займає метод графічної інтерпретації, який використовується під час узагальнення й візуалізації результатів дослідження.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Дослідження виникнення та розвитку міграційних процесів, розвитку й трансформації міграційної політики, проведене із застосуванням різноманітного інструментарію, дасть змогу завершити його викладом змісту з використанням методів формальної логіки, індукції і дедукції, а також формалізації, прагматичного, структурно-логічного.

Якщо індуктивний метод регламентує перенесення знань із відомих об'єктів на невідомі, а дедуктивний (гіпотетико-дедуктивний) визначає правила наукового пояснення на основі аналізу відношення між теорією та фактами, то прагматичний метод спрямований на аналіз відповідностей між речами, з одного боку, і поняттями й цінностями – з другого. Прагматичний метод потрібний там, де наука має справу з людськими цінностями. Отже, під час дослідження міграційної політики та її ефективності в цій практиці враховують потреби, смаки й запити людей, їхні вподобання та інтереси, навіть сподівання й наміри.

Для успішного використання на практиці всієї сукупності методів дослідження міграційної політики потрібна відповідна методика основного алгоритму наукового аналізу й синтезу з програмами окремих етапів роботи, з орієнтацією на науково-пізнавальну чи конструктивну мету.

Отже, саме сукупність різних методів і наукових підходів дає можливість комплексно та ґрунтовно дослідити процес виникнення, становлення й трансформації міграційної політики будь-якої країни. Оскільки міграційна політика являє собою досить складний феномен міграційних процесів та управління ними, вона потребує подальшого детального наукового дослідження на прикладі будь-якої країни за допомогою зазначених вище підходів і методів.

Джерела та література

1. Іванов В. Контент-аналіз як формалізований метод вивчення документів / В. Іванов // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3–4. – С. 211–224.
2. Логвина В. Л. Політологія : навч. посіб. / В. Л. Логвина. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 304 с.
3. Макара Ю. І. Політологія : навч. посіб. / Ю. І. Макара, О. Ю. Докаш, Т. П. Лаврук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2010. – 595 с.
4. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 6-те вид., переробл. і допов. – К. : Знання, 2008. – 310 с.
5. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки) / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 576 с.
6. Юрій М. Ф. Основи політології : навч. посіб. / М. Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2009.
7. Introduction to research and research methods (Введення в курс дослідження та методи дослідження) [Electronic resource] // Бредфордський університет. – Mode of access : <http://www.brad.ac.uk/management/media/management/els/Introduction-to-Research-and-Research-Methods.pdf>
8. Конверський А. Є. Основи методології та організації наукових досліджень [Електронний ресурс] / А. Є. Конверський. – Режим доступу : http://dmeti.dp.ua/file/kdoczn_14517.pdf
9. Michael Rowlinson Historical research methods (Історичні методи дослідження) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ru.scribd.com/doc/36430660/Historical-Research-Methods>
10. The structural-functional approach (Структурно-функціональний підхід) [Електронний ресурс] // Університет Ділавар. – Режим доступу : <http://udel.edu/~jdeiner/strufunc.html>
11. Concepts and methods in migration research (Концепції та методи міграційних досліджень) [Електронний ресурс] // Студентська група. – Режим доступу : <http://www.cultural-capital.net/reader/Concepts-and-Methods.pdf>
12. Migrant integration policy index (Індекс міграційної політики мігрантів) [Електронний ресурс] // Група міграційної політики. – Режим доступу : http://www.migpolgroup.com/projects_detail.php?id=2

Чумакова Вікторія. *Научные подходы и методы исследования миграционной политики в европейской научной литературе.* Проанализированы научные работы отечественных и зарубежных исследователей, что позволило обобщить сущность понятий «научный подход» и «научный метод», их основные

функции и задачи, а также определить основные научные подходы и методы исследования миграционных процессов и миграционной политики. Отмечается целесообразность использования в процессе исследования исторического, институционального, структурного, функционального, антропологического, социально-психологического и социально-экономического подходов. Предлагается и обосновывается использование таких методов исследования, как обобщение, статистико-экономический, сравнительный, исторический, диахронный (метод периодизации), группирования и моделирования миграционных процессов, контент-анализ, ивент-анализ, структурно-логический, графическая интерпретация.

Ключевые слова: миграционная политика, миграция, научные методы, научная методология, научные подходы.

Chumakova Viktoriya. The Research Approaches and Methods of Migration Policy in European Research Literature. The scientific analysis of domestic and foreign researchers are analyzed. It allows to generalize the nature of concepts «scientific approach» and «scientific method», their main functions and tasks, and also to identify main scientific approaches and methods of migration and migration policy. The appropriateness of the use in the study of historical, institutional, structural, functional, anthropological, socio-psychological and socio-economic approaches are emphasized. The use of generalization, statistical, economic, comparative, historical, diachronic (method of periodization), clustering and modeling of migration processes, content analysis, event analysis, structural and logical, graphical interpretation methods are proposed and justified.

Key words: migration policy, migration, research methods, research methodology, research approaches.

Стаття надійшла до редколегії
19.09.2013 р.